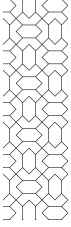


CITATION

Şimşek, Kemal, "Book Review: İzzuddin İsmâil Abdulgâni, Linguistic and Literary Sources of Arab Culture", *Journal of Faculty of Theology of Bozok University [BOZİFDER]*, 11, 11 (2017/11) pp. 265-272.



İzzuddîn İsmâîl Abdulgânî: *Masâdiru'l-Edebiyye ve'l-Luğaviyye fî Tûrâsi'l-Arabî*, Mektebetu Dâru Garîb, Kâhira, 1975, 399 ss.

عزالدين اسماعيل: مصادر الادبية واللغوية في التراث العربي, مكتبة دار غريب, قاهرة, 1975, 399 ص.

İzzuddîn İsmâîl Abdulgânî, *Arap Kültürü'nde Edebiyat ve Dil Kaynakları*, Mektebetu Dâru Garîb, Kahire, 1975, 399 s.

Kemal ŞİMŞEK

Öğr. Gör.,

Bozok Üniversitesi, İlahiyat fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü,
Arap Dili ve Belagatı Anabilim Dalı, simsek1080@gmail.com

İzzuddîn İsmâîl, 1929 yılında Kahire'de doğdu. 1959 yılında Aynu'ş-Şems Üniversitesi'nde doktorasını tamamladı. Bu alanda kariyerine devam eden yazar, yarım yüzyıl kadar edebiyat, edebiyat tenkidi alanında çalışmalar yaptı ve bu alanın meşhur uzmanlarından biri oldu. Çağdaş tenkitçilerin en yeteneklilerinden sayılan müellif, Mısırlı tenkitçilerin hocası olarak nitelenmenin yanı sıra geçmiş ve günümüz tenkidini de mezcetmiş ilmî bir kişiliğe sahiptir.

Müslüman âlimler, miladi 8. yüzyılda başlayan ve sonraki sekiz yüzyıl devam eden dönemde, batıda Kurtuba'dan, doğuda Semerkand'a kadar uzanan coğrafyada pek çok ilim dalıyla meşgul oldular. Müslüman âlimlerin ilme olan bu iştiaqları büyük bir ilmî gelişmeye yol açtı. Bu ilmî gelişmeler de insanlığın o güne kadar görmediği kütüphaneler dolusu büyük bir bilimsel birikimle sonuçlandı. Bahsedilen bu ilmî birikim, Arap Kültür

KAYNAKÇA

Şimşek, Kemal, "Kitap Tanıtımı: İzzuddin İsmâil Abdulgâni, *Arap Kültürü'nde Edebiyat ve Dil Kaynakları*", *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi [BOZİFDER]*, 11, 11 (2017/11) ss. 265-272. **Makale Geliş T:** 06/04/2017, **Kabul T:** 08/06/2017

Tarihi, Arap Kültürü'nde Edebiyat ve Dil Kaynakları, İslam Kültür ve Medeniyet Tarihi vb. adlarla yazılan eserler aracılığıyla nesilden nesile aktarıldı. Söz konusu eserlerden biri de son dönemlerde yazılan, tanıtımını yapacağımız, Prof. Dr. İzzuddîn İsmâîl Abdulgâni'nin, *Arap Kültürü'nde Edebiyat ve Dil Kaynakları* adlı kitabıdır.

İzzuddîn İsmâîl'in bu kitabı, bir giriş ve iki babdan/bölümden; her bab/bölüm birer giriş, ikişer fasıl ve fasıllar da ikişer kısımdan oluşmaktadır.

Giriş bölümünde, Arap kültüründe dil ve edebiyat kaynaklarının birdenbire değil rivayet, cem ve tedvin diye adlandırılan üç aşamadan geçtikten sonra ortaya çıktığı vurgulanmaktadır. Yazar, sözlü edebiyat geleneğine sahip cahiliye Araplarının nesilden nesile rivayet yoluyla aktardıkları kültür miraslarını hangi tarihlerden itibaren bir araya getirdiklerini, ne zaman yazıya dökmeye başladıklarını, onları buna iten sebeplerin neler olduğunu, Arap yazısının kökeni ve cahiliye döneminden Emevi dönemine kadar geçen süredeki gelişimini ele almaktadır. Ayrıca yazar cahiliye dönemi yazı malzemeleri ve Arap yazısının kökeni ile ilgili tarihî kanıt ve belgelerden de bahsetmektedir (s. 5-48).

Yazarın giriş kısmında vermiş olduğu bilgiler, bu alanda yazılmış diğer kitaplarda verilen bilgilerle benzerlikler göstermektedir.

Kitabın birinci babı/bölümü edebiyat kaynaklarıyla ilgilidir ve iki fasıldan ibarettir. Her bir fasıl, giriş ve ikişer kısımdan, her kısım da alt başlıklardan oluşmaktadır (s. 53-265).

Yazar, birinci babın/bölümün giriş kısmında kitabın adının masâdir “مصادر” olmasından dolayı “مصادر/masâdir ve “مرآع/merâci” kavramlarını izah etme gereği duymuştur. Ona göre “masâdir”, temel kaynaklar, “merâci” ise tali kaynaklar demektir. Ama yine de o, bu iki kavramı birbirinden kesin hatlarla ayırmanın mümkün olmadığını, çünkü ana-tali kaynak kavramının bilimsel çalışmanın konusuna göre değişkenlik gösterebileceğini ifade etmektedir (s. 5-11).

Müellif, birinci babda/bölümde, eski Arap Edebiyatı ve dil kaynaklarının en çok bilinenlerini bu iki alanın tarihsel süreç içerisindeki gelişimlerini de zikrederek anlatmaktadır. İzzuddîn İsmâîl, kitabında yer verdiği ana kaynak mesabesindeki eserleri öncelikle ana kaynak olarak verilen kitabın müellifinin hayatıyla ilgili bilgileri –doğum ve ölüm yı-

lı, doğduğu yer, ilim tahsil ettiği yerler, mensubiyeti, ilim tahsil ettiği hocaları, eserleri vs.– zikretmekte, sonra ana kaynağın iç düzeni ve içeriği, yazıldığı alandaki diğer kitaplar arasındaki yeri, varsa kitapla ilgili eleştirileri serdederek kitabın kendine has özelliklerini, tanıtımını yaptığı kitaptan kısa örnekler vererek anlatmaktadır (s. 11-47).

Yine birinci babda/bölümde, Arap Edebiyatının ana kaynakları mesabesindeki edebiyat kaynaklarını tanıtmaktadır. Bu bölümde yani birinci babın birinci faslının giriş kısmında müellif, cahiliye Arap şiirinin hicri II. asrın başlarına kadar nasıl ve hangi yollarla geldiğinden bahsetmektedir. O, cahiliye Araplarının sözlü edebiyatın şiir, nesir, hitabet gibi üç dalında ne derece ilerlemiş oldukları ve bu alanda ne kadar uzmanlaştıklarını, şiir sanatının cahiliye Arapları nezdinde ne kadar önemli olduğunu, şiir nesilden nesile sözlü olarak nasıl aktarıldığını, meşhur cahiliye şairlerini, o dönemin şairlerinin şiirlerinden örnekler vererek anlatmaktadır. Yine bu bölümde müellif, kabileler hâlinde yaşayan cahiliye Araplarından her kabilenin kendisine ait şairlerinin bulunduğu, bu şairlerin şiir divanlarının hangi yollarla ve nasıl oluşturulduğu, ünlü şairlerin en beğenilen şiirlerinden bahsedilirken en meşhur muallaka sahiplerinin isimlerini de zikretmektedir¹ (s. 53-57).

Yazar, kitabın birinci babının/bölümünün birinci faslının birinci kısmında, meşhur cahiliye şairlerinin seçkin şiirlerinin kim/kimler tarafından bir araya getirildiği tartışmasına yer vermiştir. Cahiliye dönemi, muhadram ve İslamî dönem diye adlandırılan Arap Edebiyatının üç döneminin tarihî vesikası niteliğindeki eski eski Arap şiirinin önemli râvi ve derleyicilerinden olan Hammâd er-Râviye'nin (ö. 160 h.) İslâmiyet'ten önceki dönemden bugüne kalmış yedi uzun Arap şiir grubu anlamına gelen *Muallakât*'ı, Kûfe mektebine mensup Arap dili ve edebiyatı âlimi, şiir râvisi olan Mufaddal ed-Dabbî'nin (ö. 178 h.) cahiliye döneminden kendi dönemine kadar oluşan şiirlerden seçerek oluşturduğu şiir antolojisi *Mufaddaliyyât*'ı ve Basra dil ekolünün önde gelen simalarından şiir ve ahbâr râvisi, dil ve edebiyat âlimi Esmâ'î'nin (ö. 216 h.) eski Arap şiirlerini toplayıp bir araya getirdiği *Esmâiyyât*'ından

¹ Ayrıca eski Arap şiirlerinde işlenen konularla ilgili olarak bkz. Mehmet Altuntaş, "Cahiliye Evlilikleri ve Muallaka Şiirlerinde Anlatılan Hayatın Kur'an Açısından Değerlendirilmesi", *Turkish Studies*, Volume 11/5 Winter, Ankara 2016, 45-68.

bahsetmiştir. Daha sonra da belli bir tasnif gözetilmeksizin bazı şairler ve eserlerini tanıtmıştır. Müellif, birinci babın birinci faslının ikinci kısmında, savaşçıların savaşlardaki kahramanlıklarını konu edinen el-Hamasât türünde şiirleri olan bazı şairler ve eserlerini tanıtmıştır. Bu şairler ve eserleri ise şunlardır: Ebî Zeyd el-Kureşî (ö. 170 h.), *Cemheratu Eş'âri'l-Arab*; Ebî Temmâm (ö. 231), *Hamâsatu'l-Kübrâ*; Buhterî (ö. 283 h.), *el-Hamâsat*; eş-Şecerî (ö. 450 h.), *el-Hamâsat*; el-Basrî (ö. 656 h.), *el-Hamâsat* (s. 57-124).

Müellif, kitabın birinci babının/bölümünün ikinci faslının birinci kısmında, edebiyat mirasının ana kaynaklarının tanıtımına yer vermiştir. Bu kaynaklar, Câhız'ın (ö. 255 h.) *el-Beyân ve't-Tebyîn*, Müberred'in (ö. 286 h.) *el-Kâmil*, İbn Kuteybe'nin (ö. 276 h.) *'Uyûnu'l-Ahbâr*, Endülüsi'nin (ö. 328 h.) *el-İkdu'l-Ferîd*, Ebû'l-Ferec el-İsfehânî'nin (ö. 356 h.) *el-Eğânî*, Nüveyrî'nin (ö. 775 h.) *Nihâyetu'l-Ereb fi Funûni'l-Edeb* adlı eserleridir (s. 129-199).

Yazar, kitabın birinci babının/bölümünün ikinci faslının ikinci kısmında değişik edebiyat kaynakları başlığı altında belli bir tasnif gözetilmeksizin farklı edebiyat kaynaklarını tanıtmaktadır. Bu kaynaklar, Ebî Ali el-Kâlî'nin (ö. 356 h.) *el-Emâli*, İbn Sellâm el-Cumâhî'nin (ö. 231 h.) *Tabakâtu's-Şuarâ*, el-Merzubânî'nin (ö. 384 h.) *Mu'cemu's-Şuarâ*, Yâkût el-Hamevî'nin (ö. 626 h.) *Mu'cemu'l-Udebâ*, el-Makarrî'nin (ö. 1041 h.) *Nefhetu't-Tib* adlı eserleridir (s. 211-265).

Kitabın ikinci babı/bölümü bir giriş, iki fasıldan, bu iki fasıl da dörder alt başlıktan oluşmaktadır. Giriş bölümünde dil materyallerinin toplanması, bu materyallerin tasnifi ve genel olarak sözlüklerden bahsedilmektedir. Müellif, birinci fasılda Arap dili, ikinci fasılda ise sözlük alanındaki temel kaynakların tanıtımını yapmaktadır (s. 281-386).

Yazar, ikinci babın/bölümün birinci faslında, Arap dili alanındaki ana kaynakların tanıtımını yaparken, önce müellifin hayatı, Arap edebiyatı tarihindeki önemi, tanıtımı yapılan eserde izlenen metot ve eserin içeriği hakkında bilgi verirken, varsa eserle ilgili eleştirileri zikretmektedir. Arap dilinin ana kaynakları başlığı altında tanıtılan eserler ise, Ebî 'Ubeyde'nin (ö. 209 h.) *Kitâbu'l-Hayl*, Ebî Zeyd el-Ensârî'nin (ö. 215 h.) *en-Nevâdir*, İbn Sikkî'tin (ö. 244 h.) *İslâhu'l-Mantık*, İbn Cinnî'nin (ö. 392 h.) *el-Hasâis* adlı eserlerdir (s. 281-337).

Yazar, ikinci babın/bölümün ikinci faslında ise Arap dilinde sözlükçülük çalışmalarının başlangıcı, gelişimi ve bu alandaki çalışmalarda gelinen son aşamayla ilgili bilgiler serdettikten sonra sözlükçülük alanındaki en eski ana kaynaklara örnek teşkil edecek sözlüklerin tanıtımına yer vermiştir. Bu sözlükler, İbn Fâris'in (ö. 395 h.) *Makâyısu'l-Luğâ*, Cevherî'nin (ö. 400 h.) *es-Sıhah*, İbn Manzûr'un (ö. 711 h.) *Lisânu'l-Arab* ve Merzubânî'nin (ö. 384 h.) *Kâmûsu'l-Muhît* adlı eserleridir (s. 347-386).

Kuşkusuz Arap dili ve edebiyatı alanındaki ana kaynaklar, tanıtımını yaptığımız bu kitapta zikredilen kaynaklarla sınırlı değildir. Aynı konuda müslim-gayri müslim pek çok âlim tarafından yazılmış tek ciltten oluşan kaynaklar yanında onlarca cilde varan eserler de kaleme alınmıştır. Mesela; M. Fuat Sezgin'in (1924-...) *GAS*'i, Mustafa Sâdık er-Râfi'î'nin (ö. 1937) *Tarîhu Âdâbil'-Arabî'si*, Şevkî Dayf'ın (ö. 2005) *Tarîhu'l-Edebi'l-Arabî'si*, Hannâ el-Fâhûrî'nin (ö. 1916) *Tarîhu'l-Edebi'l-Arabî'si*, Corci Zeydan'ın (ö. 1914) *Tarîhu Âdâbi'l-Luğati'l-Arabî'si*, Betrus b. Suleyman el-Bustânî'nin (1883) *Udebâu'l-Arabî*, Ignac Goldziher'in (ö. 1921) *Az arab irodalom rövid története'si*, Carl Brockelmann'ın (ö. 1956) *GAL*'i bu eserler arasında sayılabilir.

Yakın zamanda Kenan Demirayak ve M. Sadi Çöğenli tarafından yazılan *Arap Edebiyatında Kaynaklar*² adlı kitap ile tanıtımını yaptığımız bu eser arasında içerik ve üslup bakımından benzerlik bulunmakla birlikte ikisi arasında farklılıklar da vardır. Kenan Demirayak ve M. Sadi Çöğenli tarafından yazılan kitapta yer alan ve tanıtılan dil ve edebiyat kaynakları sayı bakımından İzzuddîn İsmâîl'in kaleme aldığı eserde tanıtılan kaynaklardan daha fazladır.

Ancak İzzuddîn İsmâîl'in tanıtımını yaptığımız bu eseri, Arap dili ve edebiyatı tarihi alanında yazılmış yukarıda zikredilen temel eserlerden ziyade; bu alandaki belli başlı kaynakların seçilip tanıtıldığı bir eserdir. Kitap, ilgili alanda çalışmaya yeni başlayacaklar için "Arap Dili ve Edebiyatı Kaynaklarına Giriş" niteliğinde bir kitap sayılabilir. Kitap, akıcı üslubu, kolay dili ve fazla ayrıntı içermeyen genel bilgileriyle okuyucularına faydalı olacaktır.

² Kenan Demirayak, M. Sadi Çöğenli, *Arap Edebiyatında Kaynaklar*, Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, Erzurum 2000.